

จากประเพณี สุวีถีสมัยใหม่: พื้นที่ในระหว่างในการอยู่อาศัยญี่ปุ่น

วาริชา วงศ์พยัคฆ์*

ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

waricha.arch@gmail.com

บทคัดย่อ

นับตั้งแต่ยุคปฏิรูปสมัยเมจิ ประเทศญี่ปุ่นได้เข้าสู่ยุคสมัยใหม่อย่างเต็มรูปแบบ การเปิดรับอารยธรรมตะวันตก ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการความรู้ เทคโนโลยี และสถาปัตยกรรม เมื่อผนวกกับการปรับตัวและฟื้นฟูประเทศจากผลกระทบจากภัยธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแผ่นดินไหว รวมถึงผลลัพธ์และผลพวงจากการพ่ายแพ้สงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งนับเป็นปัจจัยเร่งสำคัญ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของการอยู่อาศัยญี่ปุ่น ทั้งในมิติกายภาพ ได้แก่ การเติบโตของเมือง การพัฒนาระบบสาธารณูปโภค-สาธารณูปการ และนวัตกรรมที่เอื้ออำนวยความสะดวกสบายต่างๆ และมีมิติทางสังคมวัฒนธรรม อาทิ มโนทัศน์และวิถีการดำเนินชีวิต อย่างไรก็ตาม ภายใต้พลวัตดังกล่าว ญี่ปุ่นมีการสืบสานเอกลักษณ์และจิตวิญญาณของการอยู่อาศัย ซึ่งสื่อให้เห็นความสัมพันธ์กับบริบทได้อย่างเป็นที่ประจักษ์

บทความนี้มีความมุ่งหมายที่จะอ่านพัฒนาการการอยู่อาศัยของญี่ปุ่น ผ่านองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม หน้าที่ใช้สอย และการตีความหมายของ “พื้นที่ในระหว่าง” โดยอาศัยการทบทวนวรรณกรรมจากบทความและบทสัมภาษณ์ ร่วมกับ การสำรวจอาคารกรณีศึกษา ซึ่งประกอบด้วย บ้านพื้นถิ่น (ได้แก่ บ้านชานา บ้านพ่อค้า) กระท่อมชงชาในพระราชินีเวศน์คัตทสึระ (ได้แก่ เก็ปะโระ โชะคินเทอิ) และบ้านพักอาศัยออกแบบโดยโยะชิจิ ทะเคะฮะระ (ได้แก่ บ้านคิลปิน บ้านสถาปนิก) วิวัฒนาการของพื้นที่ในระหว่างเริ่มต้นจาก “คุณลักษณะที่แตกต่างและแยกจากกันของ *เฮ็นกะวะ* และ *โตะมะ*” ในบ้านพื้นถิ่น สู่ “การประกอบสร้างพื้นที่ในระหว่างในความสัมพันธ์ใหม่” ดังปรากฏในกระท่อมชงชาของพระราชินีเวศน์คัตทสึระ และสู่ “การสร้างความหมายและความสัมพันธ์ใหม่ของพื้นที่ในระหว่าง” ดังปรากฏในสถาปัตยกรรมพักอาศัยออกแบบโดยทะเคะฮะระ สะท้อนพัฒนาการของการอยู่อาศัยของญี่ปุ่น ซึ่งยังดำรงอัตลักษณ์ของวัฒนธรรมการอยู่อาศัยที่ให้ความสำคัญกับความไม่สมบูรณ์และสภาวะเปลี่ยนผ่าน ในบริบทและความสัมพันธ์ระหว่างคน บ้าน เมือง และธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงไป

คำสำคัญ: พื้นที่ในระหว่าง การอยู่อาศัยญี่ปุ่น บ้านพื้นถิ่นญี่ปุ่น พระราชินีเวศน์คัตทสึระ บ้านพักอาศัยออกแบบโดยโยะชิจิ ทะเคะฮะระ

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.

From Tradition to Modernity: The In-Between Space in Japanese Dwellings

Waricha Wongphyat*

Department of Architecture, Faculty of Architecture, Chulalongkorn University

waricha.arch@gmail.com

Abstract

Since Meiji Restoration, Japan became a modernizing state, which rapidly embraced Western civilization and advancement of knowledge, technologies as well as architecture. Furthermore, such natural disasters as earthquakes and the defeat in the World War II accelerated the pace of the country's transformation, both its physical aspects; urbanization and development of infrastructure and facilities, and its cultural aspects; ideology and way of life. Despite the enormous changes, the Japanese dwellings reveal essential qualities and spirit of tradition handed down for generations.

This article aims to clarify the evolution of the Japanese dwellings focusing on architectural elements, functions, and interpretations of the in-between space. Methodologically, the study is based on literature review and field surveys of the case studies, which include *minka* or people's house (e.g. farmer's houses, merchant's houses), teahouses at Katsura Imperial Villa (e.g. Gepparo, Shokintei), and the residential architecture designed by Yoshiji Takehara. The transformation of the in-between space—from “the clear-cut and contrasting nature of *engawa* and *doma*” of *minka* to “the new composition of the in-between space” as evident in the teahouses of Katsura Rikyu and to “the new interpretation and interrelation of the in-between space” illustrated in the houses designed by Takehara aptly portrays the collective attempts to inherit essential characters of the in-betweenness of the Japanese dwellings in the evolving context.

Keyword: In-between space, Japanese dwellings, *minka*, Katsura Imperial Villa, residential architecture designed by Yoshiji Takehara

* Assistant Professor, Ph.D.

บทนำ

การเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ (*Kindai*) หรือยุคเมจิ โดยมีการปฏิรูปสมัยเมจิในปี ค.ศ. 1868 เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญ ส่งผลให้ประเทศญี่ปุ่นเกิดความเปลี่ยนแปลงในหลายมิติ เริ่มต้นด้วยการปรับเปลี่ยนกลยุทธการป้องกันประเทศ จาก การปิดประเทศเพื่อรวมศูนย์อำนาจการบริหารปกครอง บ้านเมืองและป้องกันข้าศึกศัตรูภายในดินแดน สู่การ เปิดประเทศเพื่อเปิดรับอารยธรรม วิทยาการความรู้ เทคโนโลยี และสถาปัตยกรรมตะวันตก มีการยกเลิก ระบบชนชั้นซึ่งถือปฏิบัติมาเป็นระยะเวลายาวนานกว่า สองศตวรรษครึ่ง เพื่อให้บ้านเมืองไม่แลดูเป็นบ้านป่าเมืองเถื่อน อันจะเป็นเหตุข้ออ้างในการคุกคามจากประเทศ มหาอำนาจ เมื่อผนวกกับภัยจากธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแผ่นดินไหวที่เกิดขึ้นทั่วทุกภูมิภาค และภัยจาก สงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งนำความเสียหายแก่บ้านเมืองและ ความสูญเสียต่อชีวิตอย่างมหาศาล ส่งผลให้ญี่ปุ่นต้อง พัฒนาประเทศในอัตราเร่งสูงเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศ อื่นๆ แม้ว่ารากฐานของสังคมวัฒนธรรมแห่งการเรียนรู้ ของญี่ปุ่นจะนำไปให้เกิดวิวัฒนาการทางกายภาพและระบบ โครงสร้างพื้นฐานของเมือง รวมถึงการซึบซับทาง วัฒนธรรมอันส่งผลต่อแนวคิดและแนวทางการดำเนิน ชีวิตของผู้คน ทว่าญี่ปุ่นนับได้ว่าเป็นสังคมที่มีการดำรง รักษาและส่งต่อภูมิปัญญา แบบแผน ขนบธรรมเนียม และวัฒนธรรม ทั้งในรูปที่ปรากฏชัดและไม่ปรากฏชัด อย่างเข้ากั้ยุคสมัย

นับตั้งแต่อดีต “พื้นที่ใน-ระหว่าง” หรือ “พื้นที่สีเทา” ใน การอยู่อาศัยญี่ปุ่นเป็นองค์ประกอบที่มีบทบาทอันหลากหลาย ช่วยเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ธรรมชาติ ภายนอกกับพื้นที่อยู่อาศัยภายใน เป็นส่วนขยายของพื้นที่ ใช้สอยของบ้าน และเป็นพื้นที่ที่เนกประสงค์ของ ครอบครั้ว (Kurokawa 1988) นอกจากนี้ พื้นที่ในระหว่าง

ยังนับเป็นรูปธรรมที่สื่อให้เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่าง การเปลี่ยนแปลงของบริษัท แนวคิดการออกแบบ แนวทาง การใช้สอยพื้นที่ กับการดำรงไว้ซึ่งแก่นสาระของการอยู่ อาศัยญี่ปุ่น บทความนี้จึงมุ่งเน้นใช้พื้นที่ในระหว่างของ บ้านประชาชนและสถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลจากบ้าน ประชาชนเป็นตัวแทนในการศึกษาและวิเคราะห์ วิวัฒนาการการอยู่อาศัยญี่ปุ่น โดยอาศัยการทบทวน วรรณกรรมและการสำรวจภาคสนาม ประกอบด้วย ประสบการณ์การอยู่อาศัย การสังเกตการณ์ และบันทึก ภาพโดยผู้เขียน ระหว่างปี พ.ศ. 2548-2559 การศึกษา พื้นที่ในระหว่างในการอยู่อาศัยญี่ปุ่นแบ่งออกเป็น 3 ตอน ได้แก่ การเริ่มต้นของการอยู่อาศัยแบบประเพณี การก่อ ร้างสร้างสรรค์ของการอยู่อาศัยสมัยใหม่ และการรังสรรค์ (ใหม่) ของการอยู่อาศัยร่วมสมัย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ตอนที่ 1 การเริ่มต้นของการอยู่อาศัย แบบประเพณี

1.1 บริบทที่แตกต่าง: บ้านประชาชน - บ้านชนชั้นสูง

หากใช้ “คน” ซึ่งเป็นปัจจัยภายในเป็นเกณฑ์สำคัญในการ ทำความเข้าใจที่อยู่อาศัยญี่ปุ่น สถาปัตยกรรมที่พักอาศัย ญี่ปุ่นสามารถแบ่งออกเป็น 2 สายหลัก ได้แก่ ที่อยู่อาศัย ของประชาชนคนทั่วไป (*minka*) และที่อยู่อาศัยของ ชนชั้นสูง (*non-minka*) (Itoh 1986) ที่อยู่อาศัยของ ประชาชนคนทั่วไปหรือก็คือสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ประกอบด้วย บ้านชานาหรือบ้านชนบท (*nouka*) ซึ่ง ผนวกพื้นที่ประกอบกิจกรรมทางการเกษตรเข้าไว้กับพื้นที่ พักอาศัย และบ้านพ่อค้าหรือเรือนร้านค้า (*machiya*) ซึ่ง ผสมผสานหน้าที่ใช้สอยของบ้านและร้านค้าเข้าไว้ด้วยกัน ส่วนที่อยู่อาศัยของชนชั้นสูง ประกอบด้วย บ้านที่มี

รูปแบบชินเด็น¹ และบ้านที่มีรูปแบบโชอิน² เป็นส่วนสำคัญ

เมื่อพิจารณาปัจจัยภายนอกของการอยู่อาศัย ได้แก่ สภาพภูมิประเทศและสภาพภูมิอากาศ จะเห็นว่าที่อยู่อาศัยญี่ปุ่นได้รับการออกแบบขึ้นเพื่อแก้ปัญหาคือความเป็นอยู่ในช่วงฤดูร้อนที่มีอุณหภูมิและความชื้นสูง ดังนั้นการยกพื้นไม้เพื่อเพิ่มการระบายอากาศและความชื้นเหนือผิวดินจึงเป็นลักษณะร่วมของสถาปัตยกรรมพักอาศัยของขุนนางชั้นสูงและชาวบ้านทั่วไป อย่างไรก็ตาม สถานะทางเศรษฐกิจและสังคมที่แตกต่างกันของผู้อยู่อาศัยทำให้ความต้องการและความจำเป็นในการใช้สอยแตกต่างกัน ด้วยเหตุนี้ บ้านของประชาชนจึงประกอบด้วยพื้นที่รองรับกิจกรรมการอยู่อาศัย และพื้นที่รองรับการทำมาหาเลี้ยงชีพ ในขณะที่บ้านของชนชั้นสูงจะมีเพียงพื้นที่รองรับการอยู่อาศัย ความแตกต่างกันของผู้ใช้สอยและการใช้สอยข้างต้นส่งผลต่อลักษณะทางกายภาพของที่อยู่อาศัยทั้ง 2 ประเภท กล่าวคือ บ้านชานาบ้านพ็อคค้ำ และบ้านประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ จะประกอบด้วยพื้นที่ 2 ส่วนหลัก ได้แก่ ส่วนพื้นไม้ยกสูงและโตะมะหรือสวนพื้นดิน ในขณะที่บ้านชนชั้นสูงมีเพียงส่วนพื้นไม้ยกสูงเท่านั้น โดยพื้นฐานโตะมะเป็นส่วนที่ไม่จำเป็นต้องถอดรองเท้า พื้นไม้ส่วนยกพื้นซึ่งรองรับการอยู่อาศัยจะเป็นพื้นที่ที่ต้องถอดรองเท้า เมื่อธรรมเนียมการถอดรองเท้าก่อนขึ้นเรือนและวัฒนธรรมการนั่งพื้นผนวกเข้ากับลักษณะขององค์ประกอบสถาปัตยกรรมและเครื่องเรือนที่เรียบง่ายจึงทำให้ตัวสถาปัตยกรรมญี่ปุ่นเป็นเสมือนเครื่องเรือนชิ้นใหญ่ไปในตัว

1.2 บ้านชานาในชนบท - บ้านพ็อคค้ำในเมือง

บ้านชานา

บ้านชานา บ้านชนบท หรือบ้านพื้นถิ่น³ เป็นที่อยู่อาศัยของผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ บ้านชานาดังกล่าวจึงเป็นสถาปัตยกรรมที่ผนวกหน้าที่ใช้สอย 2 ประเภท ได้แก่ การอยู่อาศัยและการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเข้าไว้ภายในโครงสร้างอาคารหลังเดียวกัน ภูมิทัศน์วัฒนธรรมการอยู่อาศัยของบ้านพื้นถิ่น ประกอบด้วย กลุ่มอาคาร ได้แก่ ตัวบ้านซึ่งเป็นอาคารหลัก โรงเก็บผลผลิตและเครื่องมือทางการเกษตร และอาคารซุ้มประตู โดยอาคารต่างๆ จะวางตัวโอบล้อมลานกลางซึ่งเป็นพื้นที่ประกอบกิจกรรมทางการเกษตรและกิจกรรมอื่นๆ ของสมาชิกครอบครัว บริเวณใกล้เคียงมักมีบ่อน้ำและอาจมีศาลเจ้าหลังเล็ก เมื่อเปรียบเทียบกับบ้านแบบชินเด็นและบ้านแบบโชอิน บ้านพื้นถิ่นญี่ปุ่นโดยเฉพาะในยุคเริ่มต้นจะมีลักษณะค่อนข้างปิดทึบมากกว่า อาคารมีโครงสร้างเป็นไม้ ไม้ไผ่ หญ้า และดินเป็นวัสดุก่อสร้างพื้นฐาน โครงสร้างรับน้ำหนักหลังคามักเป็นไม้ที่ไม่ได้ผ่านการแปรสภาพหรือขัดแต่งนัก แต่จะเผยให้เห็นพื้นผิวสัมผัสตามธรรมชาติ หลังคามุงด้วยหญ้าแห้ง บางท้องถิ่นมุงด้วยกระเบื้อง รูปทรงหลังคาเป็นสิ่งที่แสดงเอกลักษณ์ของบ้านพื้นถิ่น และสะท้อนความแตกต่างทางสภาพภูมิอากาศในแต่ละท้องที่ของประเทศญี่ปุ่น ด้วยคุณลักษณะของความงามในความเรียบง่าย ความอ่อนน้อมถ่อมตน การใช้วัสดุธรรมชาติที่มีความกลมกลืน

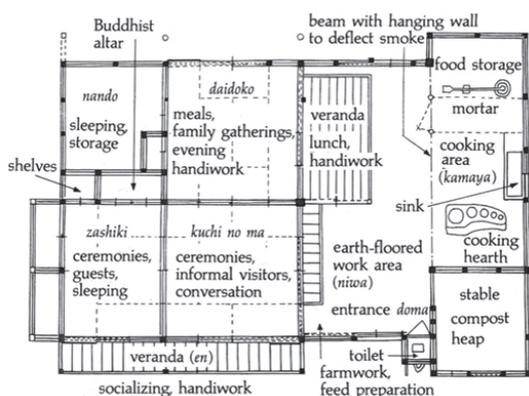
¹ บ้านแบบชินเด็น (คำว่า shin มีที่มาจาก 寝 แปลว่า นอน) เป็นที่พักอาศัยของราชวงศ์และขุนนางชั้นสูงในสมัยเอโดะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในศตวรรษที่ 10 สถาปัตยกรรมแบบชินเด็นมีลักษณะเป็นโครงสร้างไม้ยกพื้นและเปิดโล่ง เสาเป็นเสากลม ไม่ปิดฝ้าเพดาน มีผนังเบาซึ่งสามารถพับหรือแฉกเก็บเป็นผาภายนอก มีบาน ฉาก และฝาโซจิแบบทึบ เป็นผากั้นพื้นที่ภายใน เนื่องจากอุปกรณ์กำหนดแบ่งพื้นที่มีน้ำหนักเบาและไม่ได้ติดตั้งอย่างถาวรกับอาคาร บ้านแบบชินเด็นจึงมี ลักษณะคล้ายศาลา มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างพื้นที่ภายในและภูมิทัศน์ภายนอก

² บ้านแบบโชอิน (คำว่า shoin มีที่มาจากซุ้มเขียนหนังสือหรือ 書院 ของพระในวัดพุทธนิกายเซ็น) ครอบคลุมทั้งที่พักอาศัยของราชวงศ์บ้านชาโมริ และอาครุม พระในวัด บ้านที่มีรูปแบบโชอินได้รับการพัฒนาขึ้นในศตวรรษที่ 12 และได้รับความนิยมสูงสุดตั้งแต่ศตวรรษที่ 17 เมื่อมีการผนวกบ้านแบบโชอิน ซึ่งมีลักษณะ พื้นที่เป็นทาง การ เข้ากับห้องแบบสุคิยะ (sukiya-style room) ซึ่งมีลักษณะพื้นที่แบบกึ่งทางการ และห้องซงซาโชอัน (souan) ซึ่งถือเป็นพื้นที่ไม่เป็นทางการ เข้าไว้ด้วยกัน เมื่อเปรียบเทียบกับสถาปัตยกรรมแบบชินเด็น บ้านแบบโชอินจะมีการปิดล้อมพื้นที่ที่ชัดเจนและถาวรมากกว่า

³ บ้านชานา หรือ nouka ในภาษาญี่ปุ่นมีที่มาจาก 農 แปลว่า การเกษตร และ 家 แปลว่า บ้าน

กับสภาพแวดล้อมและสะท้อนร่องรอยของกาลเวลา บ้านชานาจึงได้กลายมาเป็นต้นแบบของสถาปัตยกรรมห้องชงชาในยุคต่อมา

ภายในบ้านชานาประกอบด้วยพื้นที่สำคัญ 2 ส่วนเปิดโล่งเชื่อมโยงถึงกันได้แก่ (1) ส่วนพื้นไม้ยกระดับประมาณ 45-100 เซนติเมตร สำหรับรองรับกิจกรรมการอยู่อาศัยซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 2 พื้นที่ ได้แก่ พื้นที่รับรองแขก มีลักษณะเป็นพื้นที่ที่เป็นทางการ ตั้งอยู่ลึกจากส่วนพื้นดินมากที่สุด พื้นไม้มักปูทับด้วยเสื่อตะตะมิ ปิดผ้าเพดาน และมีการตกแต่งประดับประดาด้วยองค์ประกอบที่พบในบ้านแบบโชชิน เช่น โตะโคะโนะมะหรือชั้นประดับ ทะนะหรือหิ้งวางของ โอะซึอิตะหรือตู้เก็บของ และทลีเคะโซอินหรือซุ้มเขียนหนังสือ และพื้นที่รองรับกิจกรรมประจำวันของผู้อยู่อาศัยซึ่งสามารถเชื่อมต่อโดยตรงได้กับส่วนพื้นดิน พื้นที่ส่วนนี้มักปูพื้นด้วยไม้ บางกรณีปูด้วยไม้ไผ่เว้นร่องเพื่อการระบายอากาศที่ดี มีเตาไฟฝังพื้นเป็นศูนย์รวมกิจกรรมของสมาชิกครอบครัว และ (2) โตะมะหรือส่วนพื้นดิน รองรับกิจกรรมการประกอบอาหาร กิจกรรมอันเกี่ยวเนื่องกับอาชีพเกษตรกรรม รวมถึงเป็นที่เก็บอุปกรณ์ เครื่องมือ และพืชผลทางการเกษตร ตลอดจนคอกสัตว์

ภาพที่ 1 ผังพื้นบ้านชานา

ที่มา: Kawashima 1986

บ้านพ่อค้า

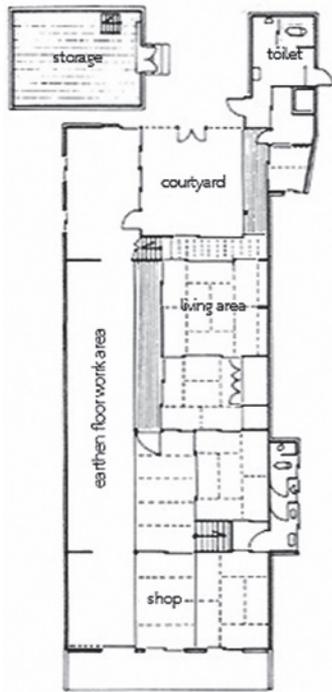
เช่นเดียวกับบ้านชานา บ้านพ่อค้าในเมือง⁴ เป็นสถาปัตยกรรมที่ผนวกหน้าที่ใช้สอยของการอยู่อาศัยและกิจกรรมการค้าขายเข้าไว้ในสถาปัตยกรรมหลังเดียวกัน เนื่องจากบริบทแวดล้อมของที่ตั้งที่แตกต่างกัน เรือนร้านค้าซึ่งมักตั้งอยู่ในเมืองที่มีความหนาแน่นสูงจึงมีขนาดพื้นที่จำกัด ลักษณะเป็นอาคารแคบและยาวและเน้นการอยู่อาศัยทางตั้ง ด้วยสัณฐานของอาคารส่งผลให้ลักษณะและความสัมพันธ์ระหว่างส่วนพื้นไม้ยกสูงและส่วนโตะมะของบ้านพ่อค้ามีความแตกต่างกับบ้านชานา กล่าวคือ ทั้งส่วนพื้นไม้และส่วนโตะมะสามารถเข้าถึงโดยตรงได้จากถนนด้านหน้า โดยส่วนพื้นไม้จะมีสัดส่วนหน้ากว้างมากกว่าส่วนโตะมะ การใช้สอยพื้นที่ส่วนพื้นไม้แบ่งออกเป็นพื้นที่ค้าขายทางด้านหน้าและพื้นที่อยู่อาศัยทางด้านหลังและ/หรือด้านบน พื้นที่ทั้งสองส่วนจะวางตัวยาวขนานกันตั้งแต่ด้านหน้าจนถึงด้านหลังอาคาร ในขณะที่ส่วนพื้นไม้มีการซ้อนชั้นเพื่อเพิ่มพื้นที่ใช้สอย ส่วนโตะมะซึ่งใช้เป็นที่พักประกอบกิจกรรมอันเกี่ยวเนื่องกับการค้าขายมักเป็นพื้นที่เปิดโล่ง โปร่ง สูงจรดหลังคา นอกจากนี้ เรือนร้านค้ามักมีคอร์ทหรือสวนขนาดย่อมบริเวณกลางอาคารเพื่อเพิ่มการรับแสงลมธรรมชาติและสร้างสภาพแวดล้อมอันสวยงามภายใน

ภาพที่ 2 ส่วนพื้นไม้และส่วนพื้นดินในบ้านชานา

ที่มา: วาริชา วงศ์พยัคฆ์ 2549

⁴ บ้านพ่อค้า หรือ machiya ในภาษาญี่ปุ่นมีที่มาจาก 町 แปลว่า เมือง และ 家 แปลว่า บ้าน

ภาพที่ 3 ผังพื้นบ้านฟ็อค้า

ที่มา: Meiji Mura 2004

ภาพที่ 4 ส่วนพื้นไม้และส่วนพื้นดินในบ้านฟ็อค้า

ที่มา: วาริชา วงศ์พยัต 2558

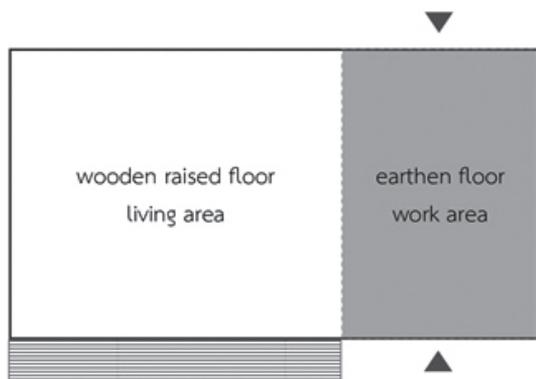
1.3 ระเบียงแบบเปิดโล่ง - พื้นดินแบบปิดล้อม

เอ็นกะวะ หรือ **ระเบียง**⁵ เป็นพื้นที่ในระหว่างที่พบทั้งในบ้านประชาชนและบ้านชนชั้นสูง ระเบียงของบ้านทั้ง 2 ประเภทนี้มีลักษณะทางกายภาพ ตำแหน่งที่ตั้ง และคุณลักษณะของที่วางที่คล้ายคลึงกัน ระเบียงในบ้านญี่ปุ่นในอดีตมีลักษณะค่อนข้างเปิดโล่ง แม้ในยุคต่อมาอาจถูกปิดล้อมด้วยฝาเลื่อนโปร่งใสและ/หรือบานเลื่อนไม้สำหรับกันฝน ระเบียงบ้านญี่ปุ่นยังคงทำหน้าที่เป็นตัวกลางเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมภายนอกและพื้นที่อยู่อาศัยภายใน อย่างไรก็ตาม ระเบียงของบ้านทั้งสองอาจมีความแตกต่างกันในแง่มุมของกิจกรรมการใช้สอยอันเนื่องจากผู้ใช้สอยและความต้องการการใช้สอยที่ไม่เหมือนกัน

โตะมะ หรือ **พื้นดินในบ้าน**⁶ เป็นองค์ประกอบสำคัญในบ้านประชาชน ไม่ว่าจะเป็นบ้านชานานาในชนบทหรือบ้านฟ็อค้าในเมือง ขนาดของโตะมะสามารถบ่งชี้ถึงอายุของบ้านได้ กล่าวกันว่า บ้านที่มีโตะมะขนาดใหญ่มักเป็นบ้านที่เก่าแก่มีประวัติศาสตร์ยาวนาน (Hirai 1998) พื้นที่ในระหว่างนี้มีคุณลักษณะที่น่าสนใจ 2 ประการ คือ เมื่อพิจารณาจากลักษณะการปิดล้อม วัสดุพื้นผิว และการติดต่อกับพื้นที่ภายนอกโดยไม่ต้องถอดรองเท้า จะเห็นว่าโตะมะมีคุณลักษณะตรงกันข้ามกับระเบียง กล่าวคือ โตะมะเป็นพื้นที่ภายนอกที่แทรกเข้าสู่พื้นที่ว่างภายในที่มีระดับการปิดล้อมสูง หากพิจารณาจากความสัมพันธ์และความต่อเนื่องของกิจกรรมการใช้สอย จะเห็นว่าแม้โตะมะมีระดับพื้นที่ต่ำกว่าส่วนพื้นไม้ แต่โตะมะมีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นและเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่อยู่อาศัยของครอบครัว

⁵ ระเบียง หรือ engawa ในภาษาญี่ปุ่นมีที่มาจาก 縁 แปลว่า ความสัมพันธ์

⁶ ส่วนพื้นดินในบ้าน หรือ doma ในภาษาญี่ปุ่นมีที่มาจาก 土 แปลว่าดิน และ 間 แปลว่า พื้นที่ว่าง

ภาพที่ 5 ไดอะแกรมแสดงพื้นที่ในระหว่างของบ้านชาวนา

ภาพที่ 6 ไดอะแกรมแสดงพื้นที่ในระหว่างของบ้านพ่อค้า

ที่มา: วาริชา วงศ์พยัคัฒ 2560

ตอนที่ 2 การก่อร่างสร้างสรรค์ ของการอยู่อาศัยสมัยใหม่

2.1 พระราชานิเวศน์คัฒพลีระ: องคัฒรวมของความเปรียบเทียบต่าง

ในประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมญี่ปุ่น พระราชานิเวศน์คัฒพลีระซึ่งก่อสร้างราวต้นคริสต์ศตวรรษที่ 17 นับได้ว่าเป็นสถาปัตยกรรมที่มีความสำคัญซึ่งได้รับการยกย่องในฐานะเป็นอาคารที่บุกเบิกสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ของญี่ปุ่น มีการวิเคราะห์ วิพากษ์ และวิจารณ์พระราชานิเวศน์คัฒพลีระผ่านข้อเขียนทางสถาปัตยกรรมโดยสถาปนิกชื่อดังจำนวนมาก ทั้งโดยชาวต่างชาติ อาทิ บรูโน เทาต์ และ มีส วาน เดอ โร และโดยคนญี่ปุ่น อาทิ สุกะเทมิ โหริกุจิ เคนโซ ทังเกะ และ อะระตะ

อิโซะซะคิ ตลอดจนมีการนำเสนอผ่านภาพถ่ายโดยช่างภาพผู้มีชื่อเสียงระดับประเทศอย่างเช่น ยะสุฮิโระ อิชิโมะโตะ

นอกเหนือจากการจัดองค์ประกอบที่เน้นเส้นของโครงสร้างแนวตั้งและแนวนอน และเส้นสายขององค์ประกอบสถาปัตยกรรม อาทิ กรอบของโครงผนังและขอบเสื่อตะตมะมิซึ่งแลดูคล้ายศิลปะมอนเดรียน จะเป็นที่ชื่นชอบในบรรดาสถาปนิกสมัยใหม่แล้ว การผสมผสานการออกแบบสถาปัตยกรรมกับสถาปัตยกรรมภายในและภูมิสถาปัตยกรรม ตลอดจนปรากฏการณ์ของพื้นที่ว่างอันเกิดจากการทำงานร่วมกันระหว่างวัสดุ สี ผิวสัมผัส และแสง-เงาที่เชื่อมโยงกับประสบการณ์การรับรู้ที่ว่างของผู้ใช้สอย นับเป็นลักษณะอันโดดเด่นของพระราชานิเวศน์คัฒพลีระแห่งนี้ คุณลักษณะดังกล่าวยังเป็นที่ยอมรับและปรากฏให้เห็นในสถาปัตยกรรมที่ก่อสร้างในช่วงเวลาใกล้-

เคียงกัน อาทิ สถานบันเท็งระดับสูงชื่อดังนาม “สุมิยะ”⁷ ซึ่งได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกวัฒนธรรมระดับประเทศ ในปี ค.ศ. 1952 ตั้งอยู่ในพื้นที่ชิมะบะระ ย่านเร็งรมย์เก่าในกรุงเกียวโต (Isozaki 2011) ลักษณะและรูปแบบสถาปัตยกรรมของกลุ่มอาคารในพระราชานิเวศน์ คัตทสึระเป็นผลลัพธ์ของการสร้างสรรค์ที่ริเริ่มโดยเจ้าชายโทะชิฮิโตะและสืบเนื่องสู่เจ้าชายโทะชิทะตะผู้เป็นบุตรชาย การก่อสร้างครอบคลุมระยะเวลากว่า 42 ปี และคาบเกี่ยวช่วงเวลาการเปลี่ยนผ่านทางการปกครองและสุนทรียรส ทางศิลปะและสถาปัตยกรรม ด้วยเหตุนี้พระราชานิเวศน์คัตทสึระจึงเปรียบได้กับข้อเขียนที่เต็มไปด้วยชั้นของความหมายที่มีความแตกต่าง กลุ่มเครือญาติต้องการทำความเข้าใจให้เห็นเป็นเนื้อเดียวกัน (Isozaki 2011)

หน้าที่ใช้สอยหลักของพระราชานิเวศน์แห่งนี้ประกอบด้วย 2 ส่วนที่เกี่ยวข้องกัน ได้แก่ การรับรองเชื้อพระวงศ์ขุนนางชั้นสูง และการประกอบพิธีชงชา ภายในอาณาบริเวณของคัตทสึระจึงประกอบด้วยส่วนผสมของสถาปัตยกรรม 2 รูปแบบ คือ สถาปัตยกรรมแบบโซอินสำหรับรับรองแขกหรือ และสถาปัตยกรรมแบบสุคิยะสำหรับประกอบพิธีชงชาสถาปัตยกรรมแบบโซอินประกอบด้วย เรือนโซอินเก่า เรือนโซอินกลาง หอดนตรี และเรือนโซอินใหม่ จัดเรียงในลักษณะลดหลั่นเหลื่อมกันที่เรียกว่า “ฟูงทานบิน” เพื่อเปิดรับมุมมองและแสงธรรมชาติอย่างเต็มประสิทธิภาพ เนื่องจากสถาปัตยกรรมแบบโซอินได้รับการสืบทอดและพัฒนาโดยบรมครูทางการชงชา มีการอ้างอิงระบบโมดูลเสาที่วัดระยะห่างระหว่างศูนย์กลางถึงศูนย์กลางเสา ร่วมกับระบบสัดส่วนคิวะริ จึงทำให้เกิดสุนทรียภาพแบบเบ็ดเสร็จ และฉายให้เห็นบรรยากาศและชีวิตของขุนนางและชนชั้นสูงในอดีต

สถาปัตยกรรมแบบสุคิยะปรากฏให้เห็นในหมู่กระท่อมชงชาต่างๆ ได้แก่ เก็ปะโระ โอะคินเทอิ โอะคะเทอิ และโซอิเค็น ที่ปลูกสร้างอยู่ในบริเวณต่างๆ ของพระราชานิเวศน์ ในทางตรงกันข้ามกับสถาปัตยกรรมแบบโซอิน สถาปัตยกรรมแบบสุคิยะซึ่งได้รับแรงบันดาลใจจากความเรียบง่าย ความดิบ และความเก่าคร่ำของบ้านพื้นถิ่นอันเป็นผลจากธรรมชาติและกาลเวลา เป็นการสื่อสารกันระหว่างเจ้าของบ้านและช่าง โดยใช้ระบบการก่อสร้างที่อ้างอิงระยะด้านในระหว่างช่วงเสา ก่อเกิดเป็นความงามที่แฝงไว้ด้วยความอ่อนน้อม นอกจากนี้ห้องชงชาที่ก่อสร้างในยุคเจ้าชายโทะชิทะตะยังสื่อถึงรสนิยมของชาวเมืองและนักรบซามูไรในยุคนั้นเป็นอย่างดี (Isozaki 2011)

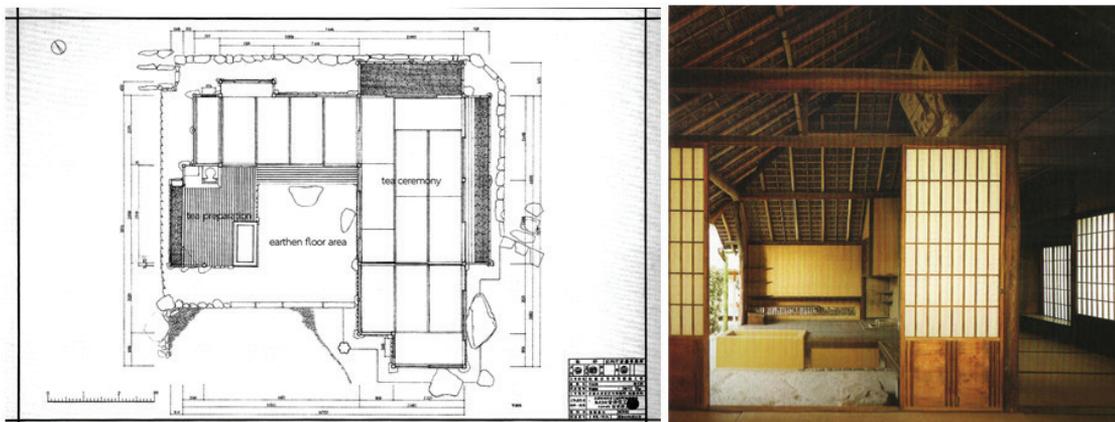
2.2 กระท่อมชงชา: เก็ปะโระ - โอะคินเทอิ เก็ปะโระ

เนื่องจากตำแหน่งที่ตั้งซึ่งสามารถชมภาพเงาสะท้อนของพระจันทร์บนผิวน้ำได้ในยามค่ำคืนและมีต้นบิวปลูกไว้ในบริเวณใกล้เคียง กระท่อมชงชาที่ก่อสร้างขึ้นเป็นหลังแรกในพระราชานิเวศน์คัตทสึระ จึงได้ชื่อว่า เก็ปะโระ⁸ (Ponciroli 2005) กระท่อมชงชาแห่งนี้ ประกอบด้วยห้องปูเสื่อตะตะมิจำนวน 3 ห้อง ได้แก่ ห้องขนาด 7 เสื่อครึ่ง จำนวน 1 ห้อง และห้องขนาด 4 เสื่อ จำนวน 2 ห้อง และพื้นที่ชงชา วางตัวโอบล้อมลานดินลักษณะคล้ายโตะมะเป็นรูปตัวยู จึงทำให้รู้สึกเหมือนธรรมชาติไหลเชื่อมสู่พื้นที่ว่างภายในอาคาร

เก็ปะโระมีโครงสร้างหลังคาและเสาบริเวณพื้นที่ชงชาที่ปราศจากการขัดแต่งผิว พื้นที่ภายในทั้งหมดไม่ปิดฝ้าเพดาน แต่เผยให้เห็นโครงไม้ไผ่ที่สานอย่างปราณีตและ

⁷ อะเกยะ (ageya architecture) เป็นส่วนผสมระหว่างสถาปัตยกรรมแบบโซอินและสถาปัตยกรรมแบบสุคิยะที่ได้รับการสร้างสรรค์ขึ้นโดยชนชั้นพ่อค้าและช่างในเมือง มีลักษณะภายนอกที่เรียบง่ายแต่มีความร่วมรวยของการออกแบบพื้นที่ว่างภายใน ซึ่งโอโงะ สวายและสง่างามตั้งวังของนักรบซามูไรแต่มีความปราณีต และให้ความรู้สึกผ่อนคลายดังห้องชงชา, “Ageya,” Accessed April 12, 2017, <http://sumiyaho.sakura.ne.jp/page/english.html>.

⁸ คำว่า เก็ปะโระ แปลว่า กระท่อมชงชาแห่งพระจันทร์และต้นบิว

ภาพที่ 7-8 ผังพื้นและทัศนียภาพบริเวณพื้นที่เตรียมชาและส่วนพื้นดินของเก็ปะโระ
ที่มา: Matsumura 2005

วัสดุผนังหลังคาที่ทำจากธรรมชาติ พื้นที่ว่างระหว่างบานเลื่อนและหลังคาเป็นช่องเปิดโล่งลักษณะคล้ายกับบ้านพื้นถิ่น พื้นที่ซุงซาซึ่งตั้งขนานโตะมะมีพื้นปูด้วยไม้และช่องเปิดเตี้ยให้แสงส่องผ่านเข้ามา พื้นที่ภายในมีอุปกรณ์ชงชา อาทิ อ่างล้างมือและเตาแบบฝังพื้น มีตู้และชั้นติดตั้งอยู่เพียงเล็กน้อยบนผนังหนึ่งด้าน ด้วยลักษณะข้างต้นจึงทำให้พื้นที่ว่างภายในของกระท่อมชงชาหลังนี้ดูมีลักษณะกึ่งภายในกึ่งภายนอกและมีความเชื่อมต่อกับพื้นที่ภายนอก ทั้งในเชิงแสงลมธรรมชาติและมุมมองโดยสมบูรณ์

โตะคินเทอิ

โตะคินเทอิ⁹ ซึ่งปลูกสร้างอยู่ใกล้กับต้นสนใหญ่¹⁰ นับเป็นกระท่อมชงชาที่มีความสำคัญที่สุดในพระราชนิเวศน์ (The Imperial Household Agency (n.d.)) พื้นที่ใช้สอยประกอบด้วยพื้นที่ปูด้วยเสื่อตะตะมิจขนาด 11 เสื่อ และ 6 เสื่อ ห้องซุงซาซึ่งปูด้วยเสื่อตะตะมิจขนาด 3 เสื่อ และ

ส่วนบริการ รวมถึงมีคอร์ทขนาดเล็กบริเวณกลางอาคาร และมีพื้นที่เตรียมชาตั้งอยู่ริมขอบภายนอกของอาคารหันออกสู่ภูมิทัศน์อันเป็นลักษณะเด่นของอาคารหลังนี้ ถึงแม้โตะคินเทอิไม่ได้เผยให้เห็นโครงสร้างหลังคาอย่างเก็ปะโระ แต่ปิดฝ้าเพดานและมีแผงกั้นช่องว่างเหนือบานเลื่อนทว่า ทิวเสาที่ปราศจากการขัดแต่งผิวซึ่งตั้งอยู่บริเวณใต้ชายคาใกล้กับพื้นที่เตรียมชา และเสาดันไธค์ที่ปิดโค้งตามธรรมชาติในห้องพิธีชงชา แสดงให้เห็นลักษณะร่วมของกลุ่มกระท่อมชงชาในพระราชนิเวศน์แห่งนี้

อาณาเขตระหว่างห้องขนาด 11 เสื่อ ซึ่งเชื่อมต่อโดยตรงกับพื้นที่เตรียมชา และห้องขนาด 6 เสื่อ ที่ตั้งอยู่ติดกับห้องประกอบพิธีชงชา ถูกแบ่งกันด้วยฝาฟุสุมะลายตารางหมากรุกสีครามสลับขาว นับเป็นลักษณะเด่นอีกประการของโตะคินเทอิซึ่งสะท้อนการออกแบบร่วมสมัย ลวดลายบนบานเลื่อนนี้มีความต่อเนื่องมายังฉากหลังของชั้นประดับในห้องขนาด 11 เสื่อ ถัดจากชั้นประดับมีตู้ยาวสำหรับเก็บที่ใส่ถ่าน ฝาตู้ประดับด้วยภาพเขียนโดยช่าง

⁹ คำว่า โตะคิน แปลว่า เสียงของเครื่องสายโคะโคะและเสียงของลมที่พัดผ่านต้นสน

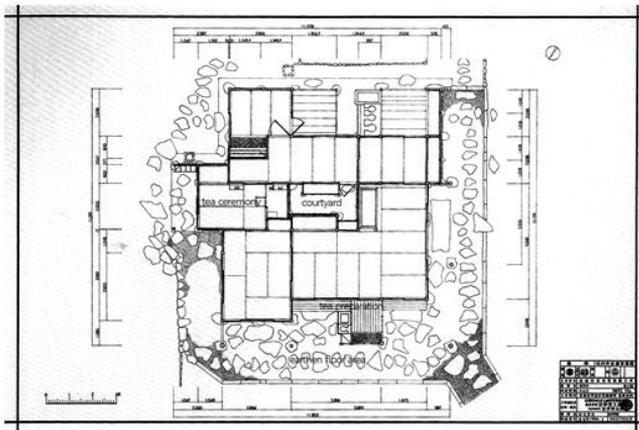
¹⁰ โตะคินเทอิได้ถูกกล่าวถึงในวรรณกรรมคลาสสิก The Tale of Genji ซึ่งเขียนขึ้นในศตวรรษที่ 11 ที่มีชื่อตอนว่า The Wind in the Pines

เขียนภาพเรื่องชื่อนาม คะโน ทันยู¹¹ พื้นที่เตรียมชาตั้งอยู่ริมขอบระเบียงใต้ชายคาและเปิดมุมมองสู่ทิวทัศน์เบื้องหน้า ได้รับการออกแบบให้เป็นองค์ประกอบสำคัญส่วนหนึ่งในพิธีการเตรียมชา ภายในบริเวณมีพื้นที่ปูด้วยไม้ อุปกรณ์ชงชา อาทิ อ่างล้างมือและเตาดินเผาถุณวกเป็นส่วนต่อเนื่องกับระเบียง และมีชั้นวางเครื่องถ้วยชามติดตั้งอยู่ที่มุมของแผงเตี้ยปิดบังสายตา บริเวณโดยรอบรายล้อมด้วยกรวด แผ่นหินทางเดิน และทิวเสาทีปราศจากการขัดแต่งผิว พื้นที่เตรียมชาจึงมีลักษณะเป็นที่ว่างกึ่งภายในกึ่งภายนอก เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างสถาปัตยกรรมชงชาและภูมิทัศน์แวดล้อม ส่วนห้องประกอบพิธีชงชาทางด้านในมีขนาดพื้นที่เพียง 3 เสื่อ กับชั้นประดับขนาด ¼ เสื่อ ทางเข้าสู่ห้องประกอบพิธีชงชามีลักษณะเตี้ย ทำให้แขกผู้มาเยือนจำเป็นต้องสำรวมกายและน้อมตัวลงเพื่อเข้าสู่พื้นที่พิธีภายใน บริเวณกลางห้องมีเสาดันโอ๊คที่บิดโค้งตามธรรมชาติ ฝ้าเพดานทำด้วยกกสาน มีโครงเป็นลำไม้ไผ่สีสว่างสลักกับสีมืด และมีหน้าต่างจำนวน 8 บาน โดยหน้าต่างหนึ่งในนั้นติดตั้งอยู่บนฝ้า

เพดานจึงมีชื่อว่า “หน้าต่างพระจันทร์” ด้วยความต่อเนื่องของวัสดุพื้นของโระจิหรือทางเดินต่ำขึ้น¹² และทิวเสารูปทรงธรรมชาติที่ดูเสมือนไหลจากธรรมชาติสู่พื้นที่ใต้ชายคา ความต่อเนื่องของการใช้โครงสร้างฟ้ามหาเขียวของแผ่นหินทางเข้าที่คัดสรรให้เข้ากับสีสนับบานเลื่อนซึ่งมีลวดลายต่อเนื่องไปยังชั้นประดับ รวมถึงการเจาะคอร์ทขนาดเล็กบริเวณกลางอาคาร และการติดตั้งหน้าต่างทั้งบนผนังและฝ้าเพดาน ทำให้พื้นที่ว่างของโอะคินเทอมีเชื่อมโยงกับธรรมชาติเป็นอย่างดี

2.3 การประกอบสร้างพื้นที่ในระหว่างในความสัมพันธ์ใหม่: พื้นดินแบบเปิดโล่ง - โอบล้อม

หากพิจารณาในเชิงหน้าที่ใช้สอย พื้นที่เตรียมชาของกระท่อมชงชาทั้งสองทำหน้าที่คล้ายกับครัวของบ้านพื้นถิ่น ส่วนเตรียมชาจึงมีองค์ประกอบของพื้นที่ ได้แก่ ส่วนพื้นไม้และโต๊ะ และอุปกรณ์ต่างๆ อาทิ อ่างล้างมือ

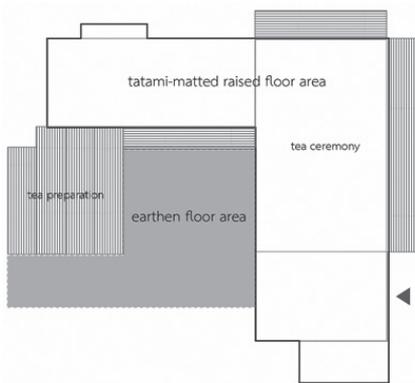
ภาพที่ 9-10 ผังพื้นที่และทัศนียภาพบริเวณพื้นที่เตรียมชาและส่วนพื้นดินของโอะคินเทออิ
ที่มา: Matsumura 2005

¹¹ คะโน ทันยู เป็นหนึ่งในผู้ก่อตั้งโรงเรียนคะโนได้รับการแต่งตั้งให้เป็นจิตรกรหลวงคนแรกแห่งยุคสมัยโชกุนโทเกคุกะ เขาได้สร้างผลงานขนาดใหญ่ในสถานที่สำคัญหลายแห่ง ได้แก่ ปราสาทเอะโตะ ปราสาทโทโจ ปราสาทโอซาก้า ปราสาทนาโงย่า และนิคโคโตะโอะกุ

¹² อ้างอิงคำแปลจาก ชัยยศ อิษฏ์วรพันธ์, *หิมะ พระจันทร์ ดอกไม้: สวนญี่ปุ่น*, (กรุงเทพฯ: สารคดีภาพ, 2557).

เตาดินเผา คล้ายคลึงกับครัวของบ้านชานนาในอดีต อย่างไรก็ตาม เมื่อวิเคราะห์คุณลักษณะของที่ว่างและรูปแบบความสัมพันธ์ของส่วนเตรียมชาซึ่งนับได้ว่าเป็นพื้นที่เปลี่ยนผ่านนั้น จะเห็นวิวัฒนาการที่แปรเปลี่ยนไปจากแบบแผนในอดีต เมื่อเปรียบเทียบกับโตะมะของบ้านพื้นถิ่นซึ่งมีลักษณะที่ว่างแบบปิดล้อมและค่อนข้างตัดขาดจากภายนอกในเชิงกายภาพ แต่มีความเชื่อมโยงในแง่กิจกรรมการใช้สอยกับพื้นที่ภายใน ส่วนพื้นดินของกระท่อมชงชาทั้งสองมีลักษณะพื้นที่ค่อนข้างเปิดโล่ง กึ่งภายในกึ่งภายนอก และได้รับการออกแบบโดยคำนึงถึงความสัมพันธ์กับภูมิทัศน์โดยรอบ ในเชิงความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ในระหว่างกับพื้นที่ส่วนอื่นๆ จะเห็นว่าโตะมะของบ้านพื้นถิ่นมักไม่ติดต่อกับพื้นที่ที่ปูด้วยเสื่อ *ตะตะมิ* ซึ่งนับเป็นพื้นที่ที่ค่อนข้างเป็นทางการ อย่างไรก็ตาม ส่วนพื้นดินของกระท่อมชงชาทั้งสองไม่เพียงมีความใกล้ชิดสัมพันธ์กับพื้นที่เตรียมชา แต่ยังมีความสัมพันธ์กับพื้นที่ที่ปูด้วยเสื่อ *ตะตะมิ* ในลักษณะที่แทรกอยู่กลางอาคาร ดังปรากฏในเก็บปะโระ และลักษณะโอบล้อมอาคาร ดังพบเห็นในโชะคินเทอิ

ในเชิงความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ในระหว่างด้วยกัน จะเห็นว่าระเบียงและส่วนพื้นดินของกระท่อมชงชากรณีศึกษามีความสัมพันธ์ระหว่างกันและก่อให้เกิดความ

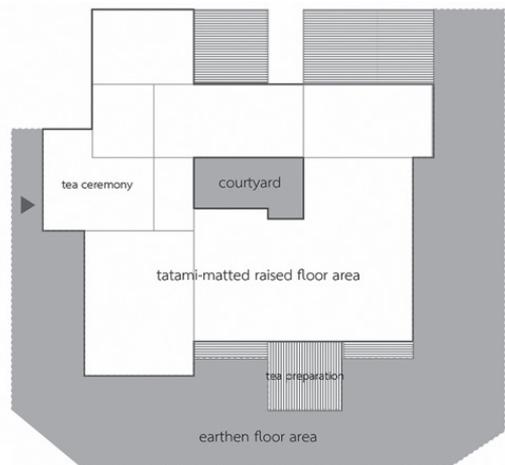
ภาพที่ 11 โตะมะแกรมแสดงพื้นที่ในระหว่างของเก็บปะโระ

คลุมเครือในการกำหนดอาณาเขตภายใน-ภายนอก ทว่า *เอ็นกะวะ* และ *โตะมะ* ของบ้านพื้นถิ่นมักมีขอบเขตพื้นที่ที่ชัดเจนและพื้นที่ในระหว่างทั้งสองมักไม่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันโดยตรงนอกจากนี้ ความไม่สมบูรณ์ของสถาปัตยกรรม *สุคิยะ* ที่เผยให้เห็นโครงสร้างหลังคาและเปิดช่องว่างระหว่างหลังคาและผนัง ดังปรากฏให้เห็นในกรณีศึกษาข้างต้น ซึ่งอำนวยให้แสงธรรมชาติจากภายนอกลอดผ่านตกรกระทบ และสะท้อนสู่พื้นที่ว่างภายในอาคาร ก่อให้เกิดความสั่นไหวและความต่อเนื่องของที่ว่างจากภายนอกสู่ภายในอย่างสมบูรณ์

ตอนที่ 3 การรังสรรค์ (ใหม่) ของการอยู่อาศัย ร่วมสมัย

3.1 โยะชิจิ ทะเคะฮะระะ: สถาปัตยกรรมแห่ง ความไม่สมบูรณ์

โยะชิจิ ทะเคะฮะระะ เป็นสถาปนิกที่มีชื่อเสียงด้านการออกแบบสถาปัตยกรรมพักอาศัยในญี่ปุ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในจังหวัดโอซาก้าซึ่งเป็นถิ่นที่ทะเคะฮะระะเติบโต ร่ำเรียนและสอนสถาปัตยกรรม วิธีการสร้างสรรค์

ภาพที่ 12 โตะมะแกรมแสดงพื้นที่ในระหว่างของโชะคินเทอิ
ที่มา: วาริชา วงศ์พยัคฆ์ 2560

สถาปัตยกรรมของทะเลเคะฮะระเกิดจากการตีความ ขนบประเพณีการอยู่อาศัยญี่ปุ่น และปรับใช้ให้เข้ากับ บริบทของการอยู่อาศัยร่วมสมัย (Buck 2014) แม้ว่า ทะเลเคะฮะระได้ออกแบบบ้านพักอาศัยจำนวนกว่า 150 หลังในช่วงระยะเวลา 30 ปี และผลงานของเขาได้รับ รางวัลสถาปัตยกรรมมากมาย อย่างไรก็ตาม ทะเลเคะฮะระ และผลงานการออกแบบของเขาได้รับการกล่าวขาน ว่ายากต่อการทำความเข้าใจผ่านตัวอักษร แต่จำเป็นต้อง สัมผัสผ่านประสบการณ์ตรงเท่านั้น

ทะเลเคะฮะระก่อตั้งสำนักงานสถาปนิกชื่อ Moo Architect Workshop¹³ ในปี ค.ศ. 1978 โดยคำว่า *moo* หรือ *muu* มีที่มาจากการเล่นคำระหว่างคำว่า *mu* หรือ 無 แปลว่า ไม่มี และคำว่า *u* หรือ 有 แปลว่า มี จากกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า “สถาปัตยกรรมแห่งความไม่สมบูรณ์” สะท้อนถึงปรัชญา การออกแบบของทะเลเคะฮะระและสื่อให้เห็นความสัมพันธ์ ระหว่างสถาปัตยกรรมกับวัฒนธรรมญี่ปุ่นได้ การผสม-ผสานระหว่างความเป็นช่างไม้ดั้งเดิมของญี่ปุ่นกับการ ออกแบบที่ว่างสมัยใหม่ ส่งผลให้งานสถาปัตยกรรม พักอาศัยของทะเลเคะฮะระมีประเด็นเรื่องการออกแบบ พื้นที่ในระหว่างที่น่าสนใจ ไม่เพียงแต่ในแง่มุมมองของ สถาปัตยกรรมโดยลำพังเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวข้องกับการ ตอบโจทย์ที่เปลี่ยนแปลงไปของบริบทสภาพแวดล้อมทาง กายภาพ เศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม สำหรับบทความนี้ ผู้เขียนเลือกบ้านของศิลปินในธรรมชาติและบ้าน ของ สถาปนิกในเขตเมืองเป็นกรณีศึกษา

3.2 บ้านศิลปินในธรรมชาติ - บ้านสถาปนิก ในเมือง

บ้านศิลปิน

บ้านพักอาศัยของเซโตะชิ และ คะโยะโคะ โฮชิโนะ ซึ่ง ทั้งคู่เป็นศิลปินเซรามิกชื่อดังระดับนานาชาติ ก่อสร้างเมื่อ ปี ค.ศ. 2000 ตั้งอยู่บนเนินเขาโฮะระอิที่ระดับความสูง 265 เมตร ในเขตชิเกะ จังหวัดชิเกะ ที่ดินขนาด 657 ตารางเมตร มีหน้ากว้าง 37 เมตร โดยด้านตะวันตกมี ระดับความสูงกว่าด้านตะวันออก 9 เมตร และมีความลึก 12 เมตร หันออกสู่ทะเลสาบบิวะและภูเขาอิบุคิที่ตั้ง ตะหงานอยู่เบื้องหลัง พื้นที่ใช้สอยทั้งหมดประมาณ 275 ตารางเมตร ประกอบด้วยส่วนกึ่งใต้ดิน 1 ชั้น เป็นพื้นที่ เก็บของ และส่วนบนดิน 2 ชั้น โดยชั้นล่างเป็นสตูดิโอ เซรามิกและชั้นบนเป็นพื้นที่อยู่อาศัย มีบันไดที่วางขนาน ความยาวของอาคารเชื่อมพื้นที่ใช้สอยส่วนต่างๆ เข้าด้วยกันในลักษณะแบบลดหลั่น ด้วยบริบทที่ตั้งซึ่งเป็นภูเขาสูง ชั้นรายล้อมด้วยธรรมชาติ การออกแบบบ้านของศิลปิน เซรามิกจึงมีความแตกต่างจากบ้านของทะเลเคะฮะระ ทั้ง การวางผังพื้นที่เรียบง่ายเพื่อความสะดวกในการปรับ ระดับที่ดินและการก่อสร้าง รวมถึงการออกแบบความ สัมพันธ์ระหว่างที่ว่างภายในและภายนอก

บ้านหลังนี้มีทางเข้า 2 ทาง คือ ทางเข้าฝั่งตะวันออก (ปัจจุบันใช้เป็นที่จอดรถ) และทางฝั่งตะวันตกซึ่งมีแผ่น หินทางเดินรายล้อมภูมิทัศน์แห่งน้ำสู่ซุ้มทางเข้า ทางเข้า ทั้งสองฝั่งถูกคั่นด้วยห้องขนาดเล็กที่มีการตกแต่งแบบ ญี่ปุ่นบริเวณซุ้มทางเข้าฝั่งตะวันตกเป็นพื้นที่ที่เจ้าของ บ้านได้มีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์องค์ประกอบของบ้าน ด้วยการปั้นเซรามิกเป็นฐานเสาและใช้นิ้วมือประทับลง

¹³ แม้ว่าทะเลเคะฮะระได้เคยทำงานกับโอซะมุ อิชิอิ ที่สำนักงาน Osamu Ishii Biken Architectural Design Office ทว่า จากบทสัมภาษณ์โดย โยะชิอะคิ ฮะนะดะ ศาสตราจารย์แห่ง Kobe Design University เกี่ยวกับสถาปนิกผู้มีอิทธิพลต่อทะเลเคะฮะระเขาได้พูดถึงสถาปนิก 3 คน ได้แก่ คะซุโอะ ชิโนะฮะระ เซอิจิ ชิระอิ และโอซะมุ อิชิอิ ซึ่งหากพิจารณาสถาปัตยกรรมในฐานะระบบของภาษาแล้ว แนวทางการสร้างสรรค์งานของ สถาปนิกทั้งสามจัดอยู่ในกลุ่ม syntax, semantics และ pragmatics ตามลำดับ, Yoshiaki Hanada, “An Architect’s Architect,” ใน Yoshiji Takehara, Takehara Yoshiji: Residential Architecture, (Tokyo: TOTO, 2011), pp.302-305.

บนพื้นและผนังที่ทำจากซีเมนต์ผสมหมึกสีดำทั่วทั้งผืน¹⁴ เกิดเป็นความต่อเนื่องของผิวสัมผัสและสีจากระนาบทางราบสู่ระนาบทางตั้งของบริเวณซุ้มทางเข้า นอกจากนี้ พื้นและผนังที่ทำจากซีเมนต์ผสมหมึกสีดำยังต่อเนื่องไปสู่ *เก็นคัง* หรือโถงทางเข้า และห้องญี่ปุ่นที่ตั้งอยู่ระหว่างทางเข้าทั้งสองฝั่ง เมื่อมองจากทางเข้าห้องขนาดเล็กที่ทำด้วยสีดำสนิทและมีช่องเปิดฝา *โชจิ* ซ้อนชั้นด้วยบานไม้มีลักษณะคล้ายคลึงกับประตูทางเข้าห้องชงชา

ผังพื้นของบ้านศิลปินมีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้ายาววางตัวตามทิศตะวันออก-ตะวันตก โดยจัดวางพื้นที่เปิดโล่งไว้ทางฝั่งตะวันออกและพื้นที่ปิดล้อมไว้ทางฝั่งตะวันตก ส่วนสตูดิโอชั้นล่าง ประกอบด้วย พื้นที่สร้างสรรค์งานของศิลปินคู่สามี-ภรรยาซึ่งมีขนาดกว้างขวางและเปิดโล่งสู่ธรรมชาติ ส่วนพื้นที่เก็บอุปกรณ์ ฝงเคลือบสี และเตาเผา มีขนาดราวหนึ่งในสามของพื้นที่ชั้นล่างและมีลักษณะค่อนข้างปิดทึบ ส่วนอยู่อาศัยชั้นบน ประกอบด้วย พื้นที่อเนกประสงค์ของครอบครัว พื้นที่รับประทานอาหารและเตรียมอาหารซึ่งถูกจัดวางอย่างต่อเนื่องกัน มีเฉลียงกว้างทางด้านหน้าและมีบานเลื่อนกระจกใสขนาดใหญ่กั้นระหว่างพื้นที่ภายในและภายนอก พื้นที่ส่วนตัวทางฝั่งตะวันตก ประกอบด้วย ห้องนอนใหญ่ ห้องนอนเล็ก และห้องน้ำ มีลักษณะค่อนข้างปิดล้อมแต่ยังสามารถเปิดมุมมองสู่ภูมิทัศน์ภายนอก โดยมีช่องเปิดแบบซ้อนชั้นช่วยสร้างความรู้สึกเป็นส่วนตัวและกรองแสงธรรมชาติ การออกแบบองค์ประกอบและที่ว่างของบ้านหลังนี้จึงสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างสถาปัตยกรรมกับธรรมชาติและเชื่อมโยงระหว่างสถาปัตยกรรม ศิลปะ และการชงชา ได้อย่างน่าสนใจ การสร้างสรรค์พื้นที่สีในระหว่างของบ้านศิลปินสามารถวิเคราะห์เป็นประเด็นต่างๆ ดังนี้

- ความต่อเนื่องขององค์ประกอบสถาปัตยกรรม จากภายนอกสู่ภายใน

แม้ว่าที่อยู่อาศัยสมัยใหม่ส่วนใหญ่จะมีเพียง *เก็นคัง* ทำหน้าที่เป็นพื้นที่เปลี่ยนผ่านจากพื้นที่ภายนอกสู่พื้นที่

ภายในความต่อเนื่องของผิวสัมผัสและสีขององค์ประกอบสถาปัตยกรรม จากทางเดินภายนอกสู่บริเวณซุ้มทางเข้า ซึ่งเป็นพื้นที่ในระหว่าง และจากระนาบทางราบของพื้นสู่ระนาบทางตั้งของผนังและเสา รวมถึงความต่อเนื่องของสีและการเปลี่ยนถ่ายผิวสัมผัสจากบริเวณซุ้มทางเข้าสู่ *เก็นคัง* และห้องญี่ปุ่นของบ้านศิลปิน ไม่เพียงช่วยส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างตัวสถาปัตยกรรมและธรรมชาติแต่ยังสร้างความรู้สึกเชื่อมโยงให้กับประสบการณ์การเข้าถึง อีกทั้งความต่อเนื่องขององค์ประกอบสถาปัตยกรรมดังปรากฏให้เห็นในบริเวณซุ้มทางเข้า ยังสะท้อนคุณลักษณะพื้นที่สีในระหว่างของการอยู่อาศัยญี่ปุ่นและอัตลักษณ์ของผู้อยู่อาศัย ภายใต้ภาพลักษณ์สถาปัตยกรรมร่วมสมัยอย่างน่าสนใจ

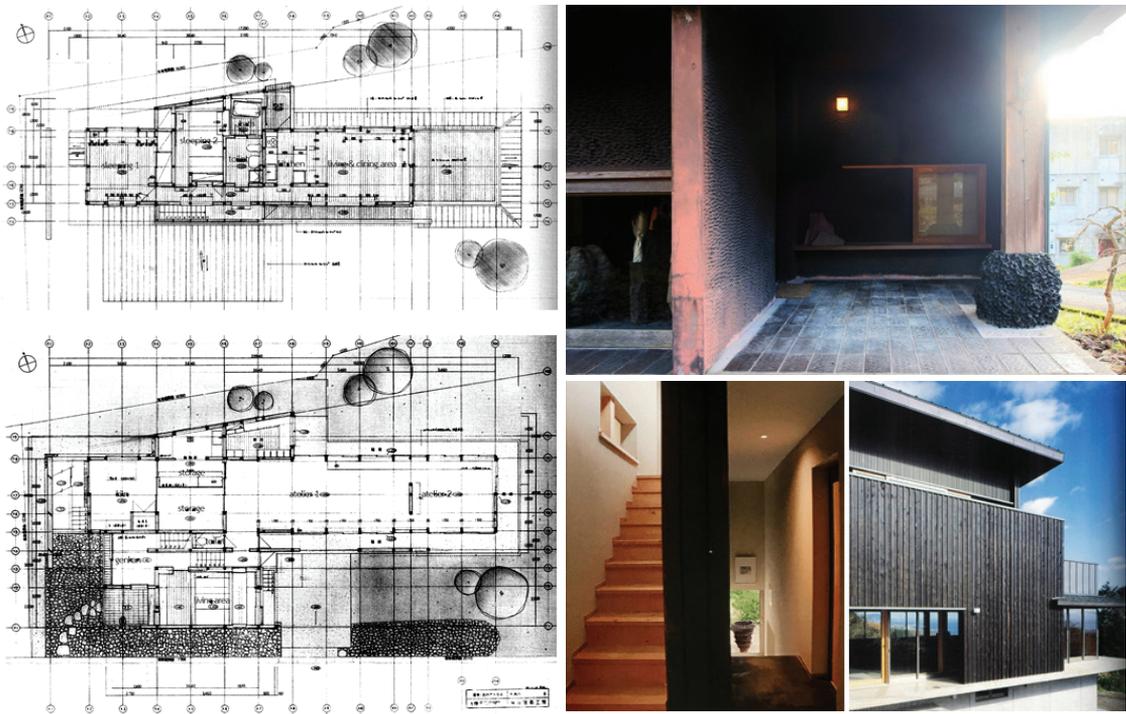
- ความสัมพันธ์ของระบบทางและประสบการณ์

ด้วยลักษณะที่ตั้งของบ้านศิลปิน บันไดจึงทำหน้าที่เป็นหัวใจของระบบความสัมพันธ์ของพื้นที่ใช้สอยส่วนต่างๆ ที่ให้ความรู้สึกถึงแรงดึงดูด ความต่อเนื่อง และความหลากหลายระหว่างส่วนอยู่อาศัยและส่วนปฏิบัติงาน โดยไม่แบ่งแยกพื้นที่ออกจากกันอย่างสิ้นเชิง ความสัมพันธ์ระหว่างบันไดกับระเบียงชั้นล่างซึ่งต่อเนื่องกับสตูดิโอมีลักษณะเปิดโล่งสู่วิวทัศนธรรมชาติ และความสัมพันธ์ระหว่างบันไดกับระเบียงชั้นบนซึ่งเชื่อมโยงกับส่วนอยู่อาศัยมีลักษณะปิดล้อมดูเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่ใช้สอยภายในช่วยเชื่อมโยงสถาปัตยกรรม บริบทแวดล้อม และประสบการณ์ของผู้อยู่อาศัยเข้าไว้ด้วยกัน

- การซ้อนชั้นของช่องเปิด

การซ้อนชั้นระหว่างบานกระจกฝักกับบานเลื่อนไม้ ซึ่งมีลักษณะคล้ายการติดตั้งฝาเลื่อน *โชจิ* ที่ขอบด้านในของระเบียงและบานเลื่อนไม้กั้นผนังที่ขอบด้านนอกของระเบียง ดังปรากฏในระเบียงบ้านแบบประเพณีในอดีต รวมถึงการประยุกต์ใช้การซ้อนชั้นกันระหว่างบานกระจกใสและกระจกฝ้า ไม่เพียงช่วยควบคุมความเข้มของแสงที่ส่องผ่านช่องเปิดและสร้างความรู้สึกความเป็นส่วนตัวใน

¹⁴ Satoshi Hoshino, Interview, 5 December 2016.

ภาพที่ 13-16 ผังพื้นที่ชั้น 1-2 และทัศนียภาพบริเวณทางเข้า บ้านโต และระเบียงของบ้านคิลปิน
ที่มา: Kinumaki 2011

การอยู่อาศัยแต่ยังช่วยสร้างมิติให้กับที่ว่างภายในบ้านคิลปิน

บ้านสถาปนิก

บ้านพักอาศัยของสถาปนิกทะเละฮะระ ก่อสร้างเมื่อปี ค.ศ. 2002 ตั้งอยู่ในย่านพักอาศัย เขตโตโยนะคะ จังหวัดโอซาก้า ที่ดินหน้ากว้าง 7 เมตร ลึก 15 เมตร ขนาดรวมประมาณ 105 ตารางเมตร มีความลาดชันจากเนินถนนด้านหน้าลงสู่ทางน้ำทางด้านหลัง พื้นที่ใช้สอยทั้งหมดประมาณ 156 ตารางเมตร แบ่งออกเป็นสวนใต้ดิน 1 ชั้น และส่วนเหนือดิน 2 ชั้นครึ่งเนื่องจากสัดส่วนของที่ดินมีลักษณะแคบและยาวคล้ายเรือหน้าค้ำ บ้านจึงถูกออกแบบให้มีคอร์ทกลางอยู่ค่อนข้างไปทางทิศเหนือ เพื่อรับลมที่พัดจากทิศตะวันตกสู่ตะวันออกและรับแสงธรรมชาติ โดยมีพื้นที่ใช้สอยส่วนต่างๆ โอบล้อมคอร์ทกลางในลักษณะรูปตัวยู แม้ว่าเมื่อมองจากภายนอกบ้านหลังนี้จะ

ดูมีลักษณะค่อนข้างปิดทึบมากกว่าเปิดโล่ง หากพิจารณาจากพื้นที่ภายในจะพบว่านอกจากคอร์ทกลางบ้านยังมีพื้นที่กึ่งภายในกึ่งภายนอกและพื้นที่เว้นว่างแทรกกระหว่างพื้นที่ส่วนต่างๆ ของบ้านในสัดส่วนที่เท่าๆ กับที่ว่างภายใน ทั้งในเชิงความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ว่างภายในกับพื้นที่ว่างภายนอก และระหว่างปริมาตรอาคารกับพื้นที่ว่างทั้งหมด

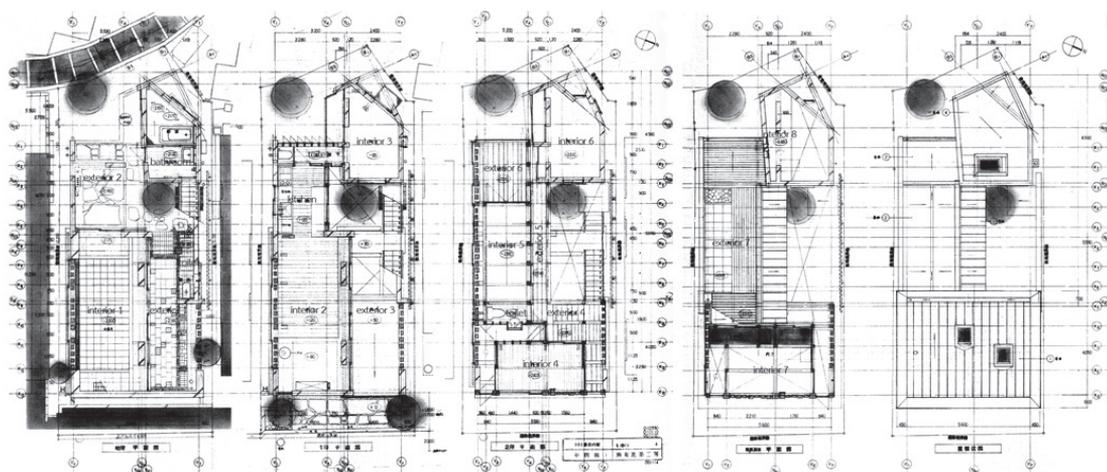
ในการออกแบบบ้านหลังนี้ทะเละฮะระได้จำกัดการปิดล้อมพื้นที่ด้วยผนังที่ตันผืนใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณรอบคอร์ทกลาง ด้วยเหตุนี้จึงใช้ผนังคอนกรีตเปลือยเฉพาะส่วนที่เป็นผนังโครงสร้างเท่านั้น แต่นำทิวเสาไม้ซึ่งซ้อนชั้นด้วยช่องเปิดโปร่งแสงเป็นองค์ประกอบในการปิดล้อมพื้นที่ เมื่อผนวกกับแสงธรรมชาติที่ลอดผ่านช่องเว้นว่างต่างๆ ภายในอาคารและร่องระหว่างทิวเสา พื้นที่ว่างภายในจึงมีความเปิดโล่ง โปร่ง และเชื่อมโยงกับธรรมชาติ ซึ่งแตกต่างจากภาพลักษณ์ภายนอกอย่าง

สิ้นเชิงความเปิดโล่งจากภายในจึงทำให้บ้านทั้งหลังมีลักษณะเป็นเสมือน “พื้นที่สี่เทา” ที่ไม่สามารถแบ่งแยกขอบเขตและคุณลักษณะของที่ว่างภายในและภายนอกได้อย่างชัดเจน การสร้างสรรค์พื้นที่ในระหว่างของบ้านสถาปนิกสามารถแจกแจงรายละเอียดได้ ดังนี้

- การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ภายนอกกับพื้นที่ภายในในสัดส่วนที่เท่ากัน

ทะเลาะฮะระได้สร้างความสัมพันธ์แบบหนึ่งต่อหนึ่งระหว่างพื้นที่ภายนอกกับพื้นที่ภายใน ด้วยการออกแบบให้พื้นที่ภายนอกทำหน้าที่เชื่อมโยงพื้นที่ภายในที่กระจายตัวโอบล้อมคอร์ทกลาง เมื่อพื้นที่แต่ละส่วนถูกแยกออก

จากกันและเชื่อมด้วยระบบทางและพื้นที่ว่างภายนอก จึงทำให้เกิด “ระยะห่าง” จากที่ว่างหนึ่งสู่อีกที่ว่างหนึ่ง และการเปลี่ยนมุมมอง จากจุดหนึ่งสู่อีกจุดหนึ่ง (Takehara 2011) ในเชิงกายภาพระยะห่างและการแปรเปลี่ยนของที่ว่างนี้ช่วยให้พื้นที่ภายในบ้านสามารถหายใจได้และไม่รู้สึกอึดอัด แม้อันจะตั้งอยู่ในย่านที่มีความหนาแน่นของการอยู่อาศัย นอกจากนี้ ระยะห่างที่ถูกสร้างขึ้นมาซึ่งหมายถึงการใช้เวลาในพื้นที่ที่มากขึ้น ในเชิงจิตวิทยาการใช้เวลาในพื้นที่ หนึ่งๆ ที่เพิ่มมากขึ้นจะส่งผลให้บุคคลรับรู้ว่ามีพื้นที่นั้นมีความใหญ่มากกว่าความเป็นจริง นอกจากนี้ การแปรเปลี่ยนของแสงสว่างตามช่วงเวลาทำให้ผู้อยู่อาศัยสามารถรับรู้ถึงความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่

ภาพที่ 17-20 ผังพื้นที่ชั้นใต้ดิน ชั้น 1-3 ชั้นดาดฟ้า และทัศนียภาพบริเวณพื้นที่ที่กึ่งภายในกึ่งภายนอกชั้นใต้ดิน ชั้น 1-2 ของบ้านสถาปนิก

ที่มา: Kinumaki 2011

อยู่อาศัยภายในกับปรากฏการณ์ธรรมชาติภายนอก ด้วยความสัมพันธ์ข้างต้น พื้นที่ส่วนกลางที่ดูเหมือนจะไม่มีหน้าที่ใช้สอยพิเศษนี้จะกลับกลายเป็นสภาพแวดล้อมที่เกื้อหนุนให้สมาชิกครอบครัวมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน

- การเชื่อมต่อ เว้น และสอดแทรกที่เว้นว่างทางตั้ง

หากเปรียบเทียบว่ากลวิธีการเว้นระยะห่างและการแปรเปลี่ยนมุมมองของที่ว่างก่อให้เกิดประสบการณ์คล้ายทางเดินผ่าขึ้นในสวนก่อนเข้าสู่กระท่อมชงชา คุณลักษณะของที่ว่างจากการเชื่อมต่อ เว้นช่องว่าง และการสอดแทรกที่เว้นว่างทางตั้งอาจเทียบเคียงได้กับ*โคะมะ*ของบ้านพ็อค้ำซึ่งเปิดโล่ง โปร่ง และทำหน้าที่คล้ายคอร์ทขนาดย่อมที่ไม่เพียงช่วยรับแสงลมธรรมชาติ แต่ยังเพิ่มความเชื่อมโยงทางสายตาระหว่างผู้อยู่อาศัยชั้นบนกับชั้นล่างและสร้างชีวิตชีวาให้กับการอยู่อาศัย

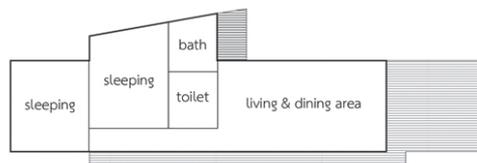
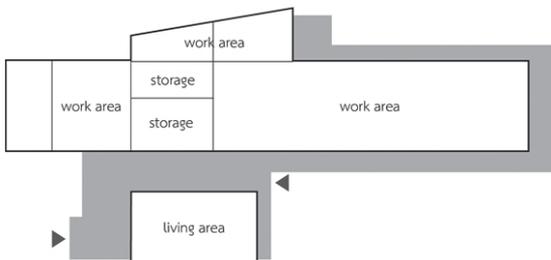
- การสลับกลับพื้นที่ภายนอกสู่ภายใน

การออกแบบพื้นที่ว่างดังปรากฏในห้องชั้นใต้ดินและชั้น 2 สร้างความความพลิกผันจากประสบการณ์ที่คุ้นเคย โดยยกขอบและ/หรือระดับของทางเดินภายนอกให้สูงกว่าพื้นที่ใช้สอยภายใน ส่งผลให้เมื่อนั่งอยู่ภายในห้องจะรู้สึกเหมือนอยู่ภายนอก นอกจากนี้ การจำกัดพื้นที่ผนังคอนกรีตให้มีปริมาณน้อยและออกแบบให้รู้สึกเบา ผนวกกับการนำไม้มาใช้เป็นองค์ประกอบหลักและออกแบบให้รู้สึกหนักแน่น ยังช่วยลดการแบ่งกั้นอาณาเขตของพื้นที่อยู่อาศัยภายในที่ตัดขาดจากสภาพแวดล้อมภายนอกจนมากเกินไป

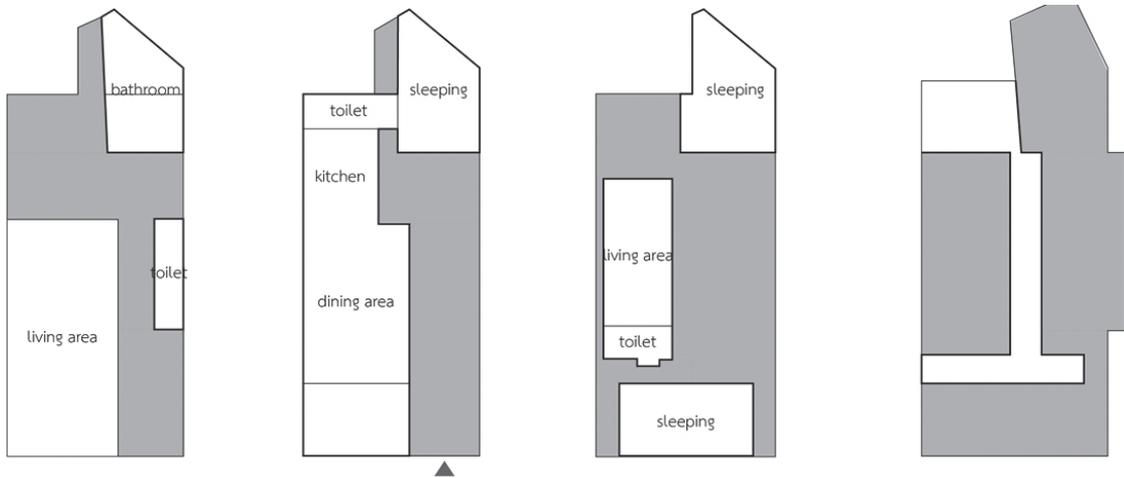
3.3 การสร้างความหมายและความสัมพันธ์ใหม่ของที่ว่าง: พื้นดิน ระเบียบทางเดิน ตรอก

การสร้างสรรค์พื้นที่ในระหว่างในสถาปัตยกรรมพักอาศัยของทะเละชะระสะท้อนการประยุกต์ความเข้าใจในอัตลักษณ์การอยู่อาศัยญี่ปุ่นสู่การออกแบบที่ว่าง โครงสร้างและวัสดุ ซึ่งตอบรับกับวิถีชีวิตร่วมสมัยความต่อเนื่องขององค์ประกอบสถาปัตยกรรมจากภายนอกสู่ภายในดังปรากฏให้เห็นบริเวณซุ้มทางเข้าของบ้านศิลปินและการสอดแทรกที่ว่างทางตั้งดังปรากฏในพื้นที่ว่างระหว่างห้องต่างๆ ของบ้านสถาปนิก เผยให้เห็นความเชื่อมโยงกับคุณลักษณะที่ว่างของ*โคะมะ*ในบ้านพื้นถิ่นสมัยก่อน

ความสัมพันธ์ของระบบทางสัญจรอันประกอบด้วยบันได ระเบียบแบบเปิด ระเบียบแบบปิด กับประสบการณ์ของผู้อยู่อาศัย รวมถึงการซ้อนชั้นของช่องเปิดเพื่อกรองแสงและความเป็นส่วนตัวทางสายตา ดังปรากฏในบ้านศิลปินสะท้อนให้เห็นการปรับใช้องค์ประกอบสถาปัตยกรรมที่เชื่อมโยงธรรมชาติของ*เอ็นกะวะ*ในบ้านพื้นถิ่น สู่การอยู่อาศัยร่วมสมัยซึ่งเน้นการเติบโตทางตั้งได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ภายนอกกับพื้นที่ภายในในสัดส่วนที่เท่ากัน อันทำให้เกิดระยะห่างและการแปรเปลี่ยนมุมมอง ส่งผลต่อการรับรู้ที่ว่างที่หายใจได้และการแปรเปลี่ยนของเวลา มีความสัมพันธ์กับแนวทางการออกแบบ*โระจิ* (露地) หรือทางเดินผ่าขึ้นใน

ภาพที่ 21 โคะมะแกรมแสดงพื้นที่ในระหว่างของบ้านศิลปิน ที่มา: วาริชา วงศ์พยับ 2560

ภาพที่ 22 โคอะแกรมแสดงพื้นที่ในระหว่างของบ้านสถาปนิก
ที่มา: วาริชา วงศ์พยัต 2560

สวนของกระท่อมชงชา แม้บริบทจะแตกต่างกันออกไป แต่กลวิธีการขยายอาณาเขตที่ว่างในความรู้สึกนี้ สามารถตอบโจทย์ของการอยู่อาศัยที่มีความหนาแน่นเพิ่มมากขึ้นในปัจจุบัน อีกทั้งพื้นที่ว่างซึ่งดูเหมือนจะไม่ได้รองรับกิจกรรมใดเป็นพิเศษ ยังทำหน้าที่คล้ายโรละจี (路地) หรือตรอกทางเดินของชุมชนในอดีตที่ซึ่งเอื้ออำนวยให้ผู้คนได้มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน

พื้นที่ในระหว่างในการอยู่อาศัยญี่ปุ่น

ภายในช่วงระยะเวลา 150 ปี ประเทศญี่ปุ่นได้มีวิวัฒนาการในหลายมิติ ทั้งการเจริญเติบโตของเมือง ความก้าวหน้าของระบบโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวก การพัฒนาจากสังคมเกษตรกรรมซึ่งผู้คนมีความสัมพันธ์ระหว่างกันและมีความสัมพันธ์กับถิ่นฐานอย่างแน่นแฟ้นจนก่อเกิดเป็นองค์กรรวมของชีวิต ผู้สังคมอุตสาหกรรม สังคมสารสนเทศและเทคโนโลยี และสังคมชาวจีนลาด ซึ่งทำให้เกิดวิถีชีวิตแบบแยกส่วน ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คน ขนาดครอบครัวและความผูกพันระหว่างผู้อยู่อาศัยและที่อยู่อาศัยที่ลดน้อยลง ความเปลี่ยนแปลงของบริบทข้างต้นเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อความเปลี่ยนแปลงของการอยู่อาศัย

ในอดีตบ้านของคนทั่วไปประกอบด้วยพื้นที่รองรับความต้องการและวิถีการดำเนินชีวิตหลักๆ 2 ส่วน ได้แก่ การอยู่+กินและการทำมาหากิน บ้านจึงประกอบด้วยส่วนพื้นที่ไม้ยกระดับสำหรับรองรับกิจกรรมการอยู่อาศัย โดยมีเอ็นกะวะหรือระเบียงหันสู่ลานบ้าน และส่วนโตะมะหรือพื้นดินในบ้านเป็นพื้นที่รองรับการทำกินและการทำมาหาเลี้ยงชีพของครอบครัว ในสังคมเกษตรกรรม เอ็นกะวะและโตะมะจึงเป็นพื้นที่ที่ภายในกึ่งภายนอกที่สะท้อนวิถีชีวิตและความสัมพันธ์อันใกล้ชิดของสมาชิกครอบครัวและชุมชน อย่างไรก็ตาม บริบททางกายภาพ สังคม วัฒนธรรม และวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป ย่อมมีอิทธิพลต่อวิวัฒนาการของบ้านและพื้นที่ในระหว่างของบ้าน ในสังคมเมืองปัจจุบัน ความหนาแน่นของการอยู่อาศัยส่งผลให้บ้านมีขนาดเล็กลง โตะมะซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของบ้านพื้นถิ่นได้ถูกลดบทบาทและขนาดลงเหลือเป็นเก็นคังหรือโถงทางเข้าขนาดเล็กสำหรับรถตรงเข้าและรองรับการเกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้อยู่อาศัยและแขกผู้มาเยือน กล่าวกันว่า หน่วยพักอาศัยที่เล็กที่สุดของญี่ปุ่นประกอบด้วยเก็นคังและพื้นที่ที่นอกประสงค์ อย่างไรก็ตามงานออกแบบสถาปัตยกรรมพักอาศัยโดยทะเละซะระเป็นตัวอย่างหนึ่งซึ่งสะท้อนให้เห็นความพยายามในการเชื่อมโยงรากเหง้าทางวัฒนธรรมและแบบแผนการอยู่อาศัย

ญี่ปุ่นสู่การอยู่อาศัยร่วมสมัย ผ่านการตีความคุณลักษณะของพื้นที่ในระหว่างทั้งในเชิงองค์ประกอบทางกายภาพ ปรากฏการณ์ของที่ว่าง และประสบการณ์ของผู้อยู่อาศัยที่ตอบรับกับบริบทปัจจุบัน

จากการศึกษาข้างต้นเห็นได้ว่า แม้สิ่งที่ถูกเรียกขานว่าเป็น “ประเพณี” หรือ “แบบแผน” ซึ่งเรามักจะอนุมานถึงความหยุดนิ่งและความไม่เปลี่ยนแปลง เมื่อพิจารณาถึงความของคำและแก่นสาระของประเด็น “พื้นที่ในระหว่าง” ในการอยู่อาศัยญี่ปุ่นผ่านกรณีศึกษา จะพบว่าแท้จริงแล้ว “แบบแผนประเพณี” นี้ ไม่เพียงเป็นผลผลิตของการสืบสานต่อเนื่องกันมา แต่ยังเป็นกระบวนการที่ไม่หยุดนิ่ง และเป็นองค์รวมของการอยู่อาศัยที่มีพลวัตลักษณะ

บรรณานุกรม

ชัยยศ อิษฏ์วรพันธ์. *หิมะ พระจันทร์ ดอกไม้: สวนญี่ปุ่น*. กรุงเทพฯ: สารคดีภาพ, 2557.

วาริชา วงศ์พยัต. “จากอะโตะ ถึงโตเกียว: การซ้อนทับของการอยู่อาศัย.” *วารสารวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย* 61 (ธันวาคม 2555): 101-116.

“Ageya.” Accessed April 12, 2017. <http://sumiyaho.sakura.ne.jp/page/englich.html>.

Buck, D.N. *Responding to Chaos: Tradition, Technology, Society and Order in Japanese Design*. New York: Routledge, 2013.

Engel, H. *Measure and Construction of the Japanese House*. Tokyo: Tuttle, 1985.

Hirai, K. *The Japanese House: Then and Now*. Tokyo: Ichigawa, 1998.

Isozaki, A. *Japan-ness in Architecture*. Massachusetts: The MIT Press, 2011.

Itoh, T. *Traditional Domestic Architecture of Japan*. Tokyo: Heibonsha, 1986.

Katsura Imperial Villa. *Foundation of Cultural Heritage Conservation*. (n.p.), (n.d.).

Kawashima, C. *Minka Traditional Houses of Rural Japan*. Tokyo: Kodansha, 1986.

Kurokawa, K. *Rediscovering Japanese Space*. Tokyo: John Weatherhill, 1988.

Meiji Mura. *Museum Guidebook*. Aichi Prefecture: Meitetsu Impress, 2004.

“On Yoshiji Takehara.” Accessed April 12, 2017. http://www.dnp.co.jp/artscap/eng/focus/1005_02.html.

Ponciroli, V., ed. *Katsura Imperial Villa*. London: Phaidon Press, 2011.

“Sumiya.” Accessed April 12, 2017. <http://sumiyaho.sakura.ne.jp/page/english.html>.

Takehara, Y. *Takehara Yoshiji: Residential Architecture*. Tokyo: TOTO, 2011.

The Imperial Household Agency. *Katsura Imperial Villa, Mainichi Editional Center Cooperation*, (n.p.), (n.d.).

“Yoshiji Takehara, Just as It is.” Accessed April 12, 2017. http://www.toto.co.jp/gallerma/ex100414/index_e.htm.